

„Selline kummaline vibratsioon“: Rokkmuusika kui afektiivne eristumise paik Nõukogude Eesti mittekonformsete noorte hulgas

Terje Toomistu

1960. aastate lõpu Ameerika Ühendriikides ärgitas Timothy Leary noori oma teadvust äratama ja oma-päi tegutsema loosungiga „Tune in, turn on, drop out“. Samal ajal olid Nõukogude Liidu noored haara-tud omamoodi teadvuse äratamisest. Radio Luxembourg ja teised välismaised raadiokanalid imbusid läbi raudse eesriide, tuues endaga kaasa „kummalist vibratsiooni“ (*strange vibration*), mis tekitas uusi sotsiaalseid keskkondi ja afektiivseid sidemeid. Põrandaalustes kanalites levisid märgilised hipiajastu albumid, mida salvestati magnetlintidele ning vahetati melomaanidest sõpradega. Nõukogude Eestis kujunes välja iseloomulik rokkmuusika skeene.

Nõukogude Eesti noorte hulgas, kellest paljud identifitseerisid ennast või olid seotud hipidega, oli rokkmuusika põhiliseks eristumise allikaks ja vahendiks. Radikaalselt teistsugune psühheedelse roki heli tekitas ekstaatilisi meeleseisundeid ja uusi kujutlusi. Olles inspireeritud afektiteooria lähenemistest (Seighworth, Gregg 2010), kirjeldan rokkmuusika stimuleeritud afektiivseid suhteid kui „kummalist vib-ratsiooni“, viidates siinkohal Scott McKenzie märgilisele Ameerika hipiajastu loole „If you're going to San Francisco“. Sellest „kummalisest vibratsioonist“ sai noorte tunnetusliku erisuse paik ning kokkuvõttes oli see nende mittepoliitilise poliitika.

Afektiivne suhe muusikaga lõi ühendatuse tunde globaalse popkultuuri ja noorteliikumistega ning stimuleeris kujuteldava mujaloleku kogemust. Kuna afektiivselt laetud muusika tegemise ja kuulamise kogemused erinesid valdavatest nõukogude diskursustest ning võimukandjad nägid neis sageli ohtu ühiskondlikule healole, aitasid need noortel ka suhet nõukogude igapäevarealsuse ja ideoloogiaga ümber mõtestada. Seega sai rokkmuusika miljööst paik, kus teatud afektid (huvi rokkmuusika vastu), afektiivsed meeleseisundid (kaif) ja väljendusviisid (riietusstiil, kunstiline keelekasutus) toetasid mitte-konformsete noorte tegutsemisvabadust (*agency*), luues tunnetusliku erisuse ruumi.

Niisiis käsitlen käesolevas artiklis muusika rolli mittekonformsete noorte hulgas hilisnõukogudeaeg-ses Eestis. Kuigi tuginen suulisele ajaloolle ja teistele allikatele, mis puudutavad perioodi kuni 1980ndate alguseni, keskendun kitsale perioodile 1960. aastate lõpust 1970ndate keskpaigani, mis kattub nõuko-gude hipiliikumise tekkega, ent eelneb ajale, mil rokkmuusika leidis oma – küll sageli vastuolulise – koha nõukogude kultuuriruumis. Nõukogude Eesti noorte kontrakultuuri kujunemist mõjutasid samaaegselt kohalik sotsiopolitiiline keskkond ja globaalsele kultuurilisele voolavusele osutavad välismõjud. Tekki-nud ilmingud löid ühise suhtluspinna sarnaselt mõtlevate inimestega teistest nõukogude linnadest, are-nedes 1970ndate jooksul subkultuuriliseks võrgustikuks, millele sageli viidati kui *sistema*'le (vene k. süs-teem). Nõukogude hipid olid küll heterogeenne grupp, kuid kui püüda neis midagi ühist leida, oleks see jagatud afekt: teatud kehaliselt tunnetatav intensiivsus kogemustes, tegevustes ja meelelaadis. Mõistagi mängis muusika nõukogude hipide afektiivses miljöös keskset rolli.

Artikkel põhineb iseseisval antropoloogilisel uurimistööl, millega olen olnud seotud alatest 2011. aastast. Laiema transmeedia projekti osana, mis hõlmas dokumentaalfilmi¹ ja rändnäitust,² viisin läbi kaheksateist intervjuud inimestega Eestist, kes on sündinud vahemikus 1939–1963, ning seitseteist in-tervjuud inimestega Venemaalt, Lätist ja Ukrainast. Sellele vaatamata põhineb artikkel peamiselt Ees-tist kogutud materjalil. Artikli keskse teesi teoreetilist raamistust laiendan, kirjeldades Nõukogude Eesti mittekonformseid noori kui jagatud afektil põhinevat kogukonda, kes püüdis kujuteldava mujaloleku tunde poole. See tekitas mimeetilist kommunikatsiooni (Gibbs 2010) nii nende endi vahel kui noorteli-iikumistega Läänes. Järgnevas neljas lühemas etnograafilises peatükis analüüsin rokkmuusika miljööd,

¹ *Nõukogude hipid*. Dokumentaalfilm. Režissöör Terje Toomistu, Kultusfilm, Kinematon, Moukka Filmi, 2017.

² *Nõukogude lillelapsed: 1970ndate psühheedeline underground*. Kuraatorid Kiwa ja Terje Toomistu, Eesti Rahva Muuseum 2013, Moderna Museet (Malmö) 2014, Uppsala Konstmuseum 2014, Presentation House Gallery (Vancouver) 2014, Red Gallery (London) 2016, GalerieKUB (Leipzig) 2018.

alustades individuaalsetest afektiivsetest kogemustest psühheedelse rokkmuusikaga, mida kirjeldati selliste mõistete abil nagu väestumine, ühendumine, armastus ja kaif. Rokkmuusika ümber tekkinud sotsiaalset elu kirjeldades keskendun plaadivahetusringkondadele ja elava muusika üritustele. Samuti annan põgusa sissevaate viisidest, kuidas „kummalist vibratsiooni“ rakendati kunstilistes väljendusviisides. Lahates materjali seoses nõukogude võimukandjate ja peavooluühiskonna reaktsioonidega, püstitan küsimuse, kas ja kuidas saab artiklis kirjeldatud tegevusi käsitada vastupanuna. Võtan artikli kokku teesiga, et afektiivne side rokkmuusikaga lõi noortele tegutsemisvabaduse ruumi, väljendades nõukogude diskursustest eemaldumist ja stimuleerides seejuures tunnetuslikku mujalolekut.